

prof. UWr dr hab. Karol Sanojca
(Wrocław)

Олександр Гісем, Олександр Мартинюк, «Історія України» підручник для 7 класу закладів загальної середньої освіти, Видавництво «Ранок», Харків 2020, с. 143.

Podręcznik „Historia Ukrainy” autorstwa Aleksandra Hisema i Aleksandra Martyniuka przeznaczony jest dla uczniów klasy siódmej szkół ogólnokształcących (wydrukowany został w nakładzie 158 583 egzemplarzy). Jego ogólna konstrukcja odpowiada kształtowi obowiązującej podstawy programowej, zarówno jeśli chodzi o zakres chronologiczny (od V do XV wieku), jak też wewnętrzną strukturę książki. Składa się ona z pięciu dużych rozdziałów:

1. Powstanie i uformowanie Rusi-Ukrainy
2. Ruś-Ukraina od końca X w. do pierwszej połowy XI w.
3. Ruś-Ukraina od drugiej połowy XI do pierwszej połowy XIII w.
4. Królestwo Ruskie (Państwo Halicko-Wołyńskie)
5. Ruskie udzielne księstwa w składzie państw sąsiednich. Chanat krymski.

W ich skład wchodzi 25 paragrafów liczących przeciętnie po pięć strony. One z kolei dzielone są na podpunkty i akapity. Taki sposób dzielenia tekstu jest tradycyjnie stosowany w podręcznikach szkolnych. Oprócz jednokolumnowego tekstu autorskiego w książce umieszczono pakiet materiałów wspomagających i ułatwiających naukę. Umieszczono je na szerokim marginesie oraz pod tekstem autorskim i tworzą one tzw. obudowę podręcznika. W jej skład wchodzi bogaty zestaw różnorodnych materiałów ikonograficznych, środki symboliczne, blok ćwiczeniowo-powtórzeniowy oraz fragmenty źródeł historycznych. Ponadto na końcu podręcznika zamieszczono kalendarium historyczne, indeks 80 użytych pojęć i terminów oraz zamieszczony w internecie zestaw dodatkowych źródeł i zadań do pracy samokształceniowej, dostępnych dzięki odpowiedniemu kodowi QR. Ciekawym, choć niejednoznacznym w ocenie, jest pomysł rezygnacji w podręczniku z zamieszczania map i przeniesienie całego materiału kartograficznego do sieci. W podręczniku umieszczono tylko kody QR, po uruchomieniu których uczeń może skorzystać z przypisanych do podręcznika map (niniejsza recenzja nie uwzględnia charakterystyki tego

materiału). Ogólnie należy stwierdzić, że dzięki powyższemu wachlarzowi materiałów możliwe jest prawidłowe realizowanie podstawowych funkcji, jakie winien spełniać współczesny podręcznik szkolny. Pod względem treści należy uznać za istotny pozytywny, że szeroko prezentowana jest kultura Rusi (w rozdziałach 2–5), sporo informacji podano na temat życia codziennego, problemów poszczególnych grup społecznych, sporo też miejsca zajmują problemy historii gospodarczej i życia duchowego (religii). Niewątpliwie nadal dominuje historia polityczna (i wojskowa), ale podjęte próby przełamywania monopolu tej dziedziny historii zawsze warte są pochwalenia.

Przechodząc do głównej osi recenzji o oceny jak przedstawiana jest Polska i relacje polsko-ukraińskie należy zacząć od charakterystyki materiału ilustracyjnego. Jest on ciekawy i zróżnicowany, a na dodatek jest jego sporo i jakość zdjęć jest bardzo dobra. I tak w książce zamieszczono portrety Kazimierza Wielkiego (s. 99) i Władysława Jagiełły (s. 112) autorstwa Jana Matejki oraz królowej Jadwigi namalowany przez Marcello Bacciarellego (s. 112). Zamieszczono też kilka innych zdjęć: matejkowski obraz „Powtórne zajęcie Rusi. Bogactwo i oświata” (s. 99), nagrobek króla Kazimierza Wielkiego na Wawelu (s. 101), rzeźbę przedstawiającą Jadwigę i Jagiełłę (s. 117), obraz częstochowskiej Madonny (s. 113), miniaturę z XV wieku „bitwa grunwaldzka” (s. 113), współczesny rysunek przedstawiający „polskich magnatów z końca XIV wieku” (s. 123), drzeworyt Władysława Skoczylasa „Marsz opryszków” (s. 128) oraz obraz Rembrandta „Polski szlachcic” (s. 139).

Do tego zestawu można jednak sformułować kilka drobnych uwag. Najważniejszą z nich to brak informacji, że część obrazów została wykadrowana, a więc w podpisie powinien znaleźć się zapis, że jest to „fragment” obrazu. Opis pod zdjęciem rzeźby „Idol ze Zbrucza” (s. 10) warto byłoby wzbogacić o informację, że od 1851 roku znajduje się ona w Muzeum Archeologicznym w Krakowie i że do dziś toczą się wokół niej dyskusje na temat czasu pochodzenia. Obraz Matejki w podręczniku zatytułowany został „Wmurowanie kamienia węgielnego przez Kazimierza Wielkiego pod kościół katolicki we Lwowie”. Tymczasem dzieło nosi tytuł „Powtórne zajęcie Rusi. Bogactwo i oświata” i jest to jeden z 12 obrazów cyklu „Dzieje cywilizacji w Polsce”. Przy zdjęciu rzeźby „Jadwiga i Jagiełło” (s. 117) błędnie podano imię autora. Był nim Tomasz Oskar Sosnowski (a nie O. Sosnowski). Brak też informacji, że jest to zdjęcie pomnika z 1858 roku znajdujące się w Bibliotece Litewskiej Akademii Nauk im. Wróblewskich w Wilnie, natomiast na krakowskich Plantach znajduje się bliźniacza rzeźba wykonana w 1886 roku. Rysunek polskich

magnatów raczej przedstawia stroje XVII-wieczne, a na dodatek w tym okresie raczej należałoby mówić o możnowładztwie, a nie magnaterii. Dzieło Skoczylasa znajdujące się w Muzeum Narodowym w Warszawie znane jest raczej pod tytułem „Pochód zbójników”. Istotną słabością jest brak podawania informacji o czasie powstania dzieła ikonograficznego (są podręczniki, w których jest ona zamieszczana).

Także w warstwie tekstowej historia Polski pojawia się na kartach podręcznika dość często. Począwszy od czasów Bolesława Chrobrego Polacy ukazywani są jako uczestnicy w wewnętrznych rozgrywkach o władzę na Rusi – niekiedy jako wrogowie (s. 84), ale i niekiedy jako sojusznicy (s. 63). Wiek XIV przyniósł nasilenie walk o Księstwo halicko-włodzimierskie. Uczniowie szczegółowo są informowani o rywalizacji polsko-litewsko-ruskiej o te tereny (s. 98–100). Zaznaczono też, że w wyniku podziału tych ziem Galicja do roku 1772 „znajdowała się w granicach Polski” (s. 100). W zamieszczanych w kilku miejscach kalendarzach podawane są szczegółowe daty do zapamiętania, m.in. lata: 1349, 1366, 1385, 1387, 1401, 1410, 1413 (s. 101, 117). W kontekście skutków dla ziem ruskich podawane są szczegółowe informacje o wydarzeniach z okresu panowania Władysława Jagiełły: okolicznościach zawarcia unii w Krewie (s. 112), przyczynach i znaczeniu bitwy pod Grunwaldem (s. 113) oraz o zjeździe w Łucku (s. 114). Uczniowie informowani są o życiu religijnym w Galicji, funkcjonowaniu w latach 1371–1401 metropolii prawosławnej, a także o rosnącej roli katolicyzmu (s. 109, 124), a także o sytuacji gospodarczej Galicji, życiu na wsi i pogarszającej się pozycji chłopów w przeciągu XIV–XV wieku (s. 127).

Z drobnych usterek faktograficznych odnotować można, że błędem jest określanie królem Bolesława III Krzywoustego (s. 59), gdyż nigdy nie doszło do koronacji królewskiej. Określenie, że zgodę patriarchy konstantynopolitańskiego na utworzenie odrębnej metropolii w Galicji w 1371 roku udało się uzyskać „pod koniec życia” Kazimierza Wielkiego jest nieprecyzyjne, gdyż król zmarł rok wcześniej (s. 124). Informacja o podejrzeniu o otrucie księcia Witolda nie znajduje potwierdzenia w źródłach i literaturze historycznej (zob. H. Łowmiański, *Polityka Jagiellonów*, Poznań 1999). Choć przebieg bitwy pod Grunwaldem opisany został w zasadnie poprawnie, to błędna jest informacja, że na polach grunwaldzkich wojska stały naprzeciw siebie „kilka dni” – w rzeczywistości jeszcze dzień wcześniej siły polsko-litewskie znajdowały się ok. 25 km od miejsca starcia. Także szczególne eksponowanie skutków starcia wyłącznie przez pryzmat księcia Witolda, że bitwa „zakończyła się dla niego zwycięstwem” i „przyniosła wzmocnienie jego pozycji” choć

prawdziwe, to jednak wypacza nieco faktyczny obraz skutków tego konfliktu. Ponadto twierdzenie, że po klęsce zakon stał się „lennikiem Polski” (s. 113) jest błędne – stało się tak dopiero pół wieku później.

W ogólnym obrachunku podręcznik Hisema i Martyniuka należy ocenić wysoko. Zamieszczono w nim sporo informacji o ziemiach polskich, państwie polskim i Polakach. Relacje polsko-ukraińskie zasadniczo prezentowane są w sposób wyważony. Wiadomości podawane są poprawnie i rzetelnie, choć widoczne są zabiegi służące ukazywaniu dziejów Ukrainy przede wszystkim przez eksponowanie pozytywnych wydarzeń i działań narodu. Dobrze opracowana i przemyślana jest także dydaktyczna struktura podręcznika. Pochwalić należy interesującą obudowę dydaktyczną książki, w tym bogaty i różnorodny zestaw ćwiczeń i zadań dla uczniów (m. in. w części zatytułowanej „Pytania i zadania” kilkakrotnie pojawiają się propozycje gier dydaktycznych). Jest to więc podręcznik nowoczesny i godny polecenia.